

Стецков О. М.,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Бейкун А. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення
та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: КРИТИЧНА НЕОБХІДНІСТЬ ПОЗИТИВНОГО НОРМАТИВНОГО КОНЦЕПТУАЛІЗМУ ЗА ДОСВІДОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У сучасному світі захист цивільного населення під час збройних конфліктів залишається одним з найгостріших викликів для дієвості норм і принципів міжнародного гуманітарного права. За сумною статистикою, цивільні особи становлять 90% жертв сучасних збройних конфліктів, що свідчить про свідомі неприпустимі порушення основоположних принципів людяності [1].

Незважаючи на той факт, що міжнародне гуманітарне право визначає, що атаки повинні бути спрямовані на комбатантів і військові об'єкти і суворо забороняє здійснювати напади на цивільних осіб, цивільні об'єкти та забезпечуючу життєдіяльність інфраструктуру, тим не менш, російсько-українська війна, що стала наслідком повномасштабного неспровокованого вторгнення російської федерації, довела те, що цивільне населення України не тільки залишається незахищеним під час воєнних дій, але й є чітко визначеним об'єктом для військових уражень у рамках комплексного застосування росією усіх можливих заборонених форм і методів ведення повномасштабної війни гібридного характеру.

Крім того, світовий стрімкий розвиток військових технологій, умов застосування сучасного озброєння та зміна характеру ведення бойових дій створюють нові, раніше не ідентифіковані та недосліджені загрози для мирного населення, вимагаючи постійного вдосконалення механізмів їхнього захисту.

Історично склалося так, що саме цивільне населення стає найбільш вразливою категорією під час збройних конфліктів, зазнаючи не лише фізичних втрат, але й психологічних травм, економічних збитків та соціальної дезорганізації. Міжнародне гуманітарне право, розвиваючись протягом останніх

майже двох століть, створило фундаментальну базу для захисту цивільних осіб, проте сучасні виклики вимагають нових підходів та рішень.

Російсько-українська війна яскраво демонструє масштаби загроз для цивільного населення у сучасних конфліктах. За даними ООН, з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року, тисячі мирних жителів загинули внаслідок обстрілів житлових районів, лікарень, шкіл та інших цивільних об'єктів. Крім того, досить не підрахованими залишаються численні жертви серед цивільного населення на окупованих територіях, які стали цілеспрямованими об'єктами фізичного знищення окупаційною адміністрацією і російською армією у рамках «денацифікації» нашої держави. Президент України Володимир Зеленський не перестає підкреслювати, що такі дії є воєнними злочинами та порушенням усіх міжнародних конвенцій щодо захисту цивільного населення [2].

Також особливо гострою проблемою стає забезпечення безпеки критичної інфраструктури, від якої залежить життєзабезпечення цивільного населення. Атаки на електростанції, водоочисні споруди, лікарні та інші важливі об'єкти створюють загрозу гуманітарної катастрофи. Досвід України показує, що навмисне руйнування такої інфраструктури використовується як інструмент тиску на цивільне населення та може призвести до масштабних гуманітарних кризових явищ.

Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн зазначала, що захист цивільного населення України має бути пріоритетом міжнародної спільноти, і ЄС продовжуватиме надавати гуманітарну допомогу та підтримку постраждалим регіонам. Міжнародна спільнота повинна розробити ефективні механізми швидкого реагування на гуманітарні кризи та забезпечення доступу гуманітарних організацій до постраждалих територій [3].

У свій час історичний досвід Другої Великої війни та повоєнних регіональних конфліктів показав необхідність створення міжнародної системи захисту цивільного населення. Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них стали важливим кроком у цьому напрямку. Проте, сучасні збройні конфлікти демонструють нові виклики, пов'язані з використанням високоточної зброї, кібератаками та широкими спектрами інформаційної війни.

При опрацюванні проблематики захисту цивільного населення, особливу увагу слід приділяти захисту його вразливих груп – жінок, дітей, людей похилого віку та осіб з інвалідністю. Необхідно розробляти спеціальні програми підтримки та евакуації цих категорій населення, враховуючи їхні особливі потреби та обмеження. Важливим аспектом є також забезпечення доступу до медичної допомоги та необхідних ліків.

Міністр закордонних справ Німеччини Анналена Бербок наголошувала на необхідності посилення міжнародних механізмів притягнення до відповідальності за воєнні злочини та порушення прав цивільного населення. Відповідно, діяльність Міжнародного кримінального суду та створення спеціальних трибуналів є важливими інструментами забезпечення

справедливості та запобігання майбутнім злочинам проти цивільного населення [4].

Психологічні травми та посттравматичний синдром стають все більш поширеними наслідками збройних конфліктів для цивільного населення. Необхідно розвивати системи психологічної підтримки та реабілітації постраждалих, особливо дітей та молоді. Міжнародний досвід показує, що своєчасна психологічна допомога значно знижує ризик довготривалих негативних наслідків для ментального здоров'я населення.

Важливим аспектом захисту цивільного населення є забезпечення доступу до освіти під час конфлікту. Досвід України демонструє необхідність створення систем дистанційного навчання та забезпечення безпечних умов для продовження освітнього процесу. Освіта не лише забезпечує розвиток молодого покоління, але й допомагає зберегти соціальну структуру суспільства.

Інформаційна війна та пропаганда становлять окрему загрозу для цивільного населення. Поширення дезінформації може ускладнювати процес евакуації, створювати панічні настрої та перешкоджати наданню гуманітарної допомоги. Важливим елементом захисту цивільного населення є забезпечення доступу до достовірної інформації та протидія інформаційним маніпуляціям.

Економічні наслідки збройних конфліктів для цивільного населення часто бувають катастрофічними. Втрата роботи, знищення майна, інфляція та руйнування економічної інфраструктури призводять до зубожіння населення та гуманітарної кризи. Міжнародна спільнота повинна розробляти механізми економічної підтримки постраждалого населення та відновлення економіки після конфлікту.

Важливим аспектом захисту цивільного населення є забезпечення екологічної безпеки. Руйнування промислових об'єктів, забруднення води та ґрунту, знищення природних екосистем, - створюють довготривалі загрози для здоров'я населення. Необхідно розробляти механізми моніторингу екологічної ситуації та ліквідації наслідків екологічних катастроф, спричинених військовими діями.

Отже, захист цивільного населення під час збройних конфліктів залишається одним з найважливіших завдань міжнародного співтовариства. Досвід російсько-української війни демонструє необхідність удосконалення існуючих механізмів захисту та створення нових ефективних інструментів реагування на порушення прав цивільного населення. Міжнародна спільнота повинна консолідувати зусилля для запобігання жертвам серед мирного населення та забезпечення невідворотності покарання за воєнні злочини [5, с. 57; 6, с. 143; 7].

Для ефективного захисту цивільного населення необхідно розвивати комплексний підхід, який включає не лише військові та правові аспекти, але й гуманітарні, соціальні, економічні та екологічні компоненти. Особливу увагу слід приділяти розвитку систем раннього попередження, евакуації населення та надання гуманітарної допомоги.

І беззаперечно, що майбутнє у сфері міжнародно-правового захисту цивільного населення залежить від здатності світової спільноти адаптуватися до нових викликів та загроз, розробляти інноваційні підходи до вирішення гуманітарних проблем та забезпечувати ефективно впровадження міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел:

1. Падалка М. А. Міжнародно-правовий захист цивільного населення під час збройних конфліктів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. №6. 2022. 5 с. URL: https://www._01_10_6_2022_Падалка.pdf (дата звернення: 31.01.2025).
2. Михайлов [Дмитро](#). «Порушення санкцій проти російської федерації має трактуватися як співучасть у війні – Зеленський». 31 січня 2025 [Інформаційний портал: СУСПІЛЬНЕ-НОВИНИ]. URL: <https://suspilne.media/938863-porusenna-sankcij-proti-rf-mae-traktuvatisa-ak-spivucast-u-vijni-proti-ukraini-zelenskij/> (дата звернення: 31.01.2025).
3. Урсула фон дер Ляєн оголосила про новий пакет допомоги ЄС для підтримки енергетичної безпеки України взимку. 20 вересня 2024. [Інформаційний портал: Euneighbourseast.eu]. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/ursula-fon-der-lyayen-ogolosyla-pro-novyj-paket-dopomogy-yes-dlya-pidtrymky-energetychnoyi-bezpeky-ukrayiny-vzymku/> (дата звернення: 31.01.2025).
4. Дмитро Кулеба провів у Києві переговори з федеральною міністеркою закордонних справ Німеччини Анналеною Бербок. 21 травня 2024 року. [Інформаційний портал: Міністерство закордонних справ України]. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-proviv-u-kiyevi-peregovori-z-federalnoyu-ministerkoyu-zakordonnih-sprav-nimechchini-annalenoju-berbok> (дата звернення: 31.01.2025).
5. Іванов І., Симоненко А. Захист цивільного населення в умовах війни. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану: *збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару*, 29 квітня 2017. Кривий Ріг, 2022. С. 56–58.
6. Розумовський О. С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. №70. С. 141-145. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/05/22.pdf> (дата звернення: 31.01.2025).
7. Спільне комюніке Міністерської зустрічі України та країн Південно-Східної Європи. 17 січня 2025 року. [Інформаційний портал: Міністерство закордонних справ України]. URL: <https://mfa.gov.ua/news/spilne-komyunike-ministerskoyi-zustrichi-ukrayini-ta-krayin-pivdenno-shidnoyi-yevropi> (дата звернення: 31.01.2025).